

Różnice w czeskich i polskich przekładach na przykładzie biblijnego reprezentanta awifauny – żurawia

Keywords: interpretation, picture and biblical symbolism, translation, language's equivalence and synonymous lexical units.

Słowa kluczowe: przekład, translacja i tłumaczenie, obraz i symbolika biblijna, ekwiwalencja językowa i synonimiczna bliskoźnaczność leksykalna.

Abstract

In this article, based on sixteen various biblical translations (eight Czech and eight Polish) exclusively referring to two Old Testament verses, the author tries to present the translational differences in avifauna paying special attention to its representative – a crane. The author focuses on various aspects of translational differences both interlinguistic and interlinguistic as well as on the established image and the deep-rooted symbolism of the described representative of the semantic category of fowl, which is the lexically basic crane.

W niniejszym artykule autor na podstawie szesnastu zaprezentowanych różnorodnych wersji przekładów biblijnych (ośmiu czeskich i ośmiu polskich) dotyczących wyłącznie dwóch starotestamentowych wersetów (Iz 38,14 i Jr 8,7) podejmuje próbę pokazania różnic translacyjnych z zakresu awifauny, zwracając szczególną uwagę na jej przedstawiciela *żurawia*. Autor zwraca uwagę na różnorodne aspekty zarówno wewnątrzjęzykowe, jak i na międzyjęzykowe różnice translacyjne oraz na utrwalony obraz i zakorzenioną symbolikę opisywanego reprezentanta kategorii pojęciowej ptactwa, jakim jest bazowy leksem *żuraw*.

ŽURAW (łac. *Grus grus*) czes. *JEŘÁB popelavý* ‘duży ptak ba-gienny, z długimi nogami, długą, smukłą szyją; żyje w Eurazji, w Pol-sce rzadki’ (Dunaj 2001, s. 902–903); czes. *jeřáb* ‘*velký pták s vysoký-ma nohama žijící na bažinách*’ (Filipec, Daneš, Mejstřík 2005, s. 121). Ptak ten należy do rodziny *Gruidae*, czes. *čeled’ jeřábovití*. Najbar-

dziej znani przedstawiciele z tej rodziny to: *jeřáb popelavý* (*Grus grus*) i *jeřáb panenský* (*Grus/Anthropoides vigro*) – żuraw stepowy. Żuraw jest jednym z największych ptaków żyjących w Ziemi Świętej. Jego skrzydła mają rozpiętość 2,1 m, a w pozycji stojącej ptak ten osiąga wysokość 1,2 m. Jest to ptak brodzący, który żywi się żabami, rybami i owadami. Z tego też powodu – jak podkreśla *Słownik tła Biblii* – chociaż przedstawiciel ten reprezentujący awifaunę (por. hebr. *‘āgūr* [h-5693]) nie znajduje się bezpośrednio w wykazie ptaków zakazanych do konsumpcji, to jednak Żydzi uważali żurawia za zwierzę nieczyste (por. Packer, Tenney 2007, s. 182). Żurawie są najpiękniejsze w porannej mgłę, ponieważ wyglądają wtedy jak przysłowiowe „ptasie katedry“ (Kruszona 2008, s. 79).

Zgodnie z tendencją dotyczącą zaproponowania dokładnej analizy językoznawczej i przyjętej strategii, jaką pragnę przedstawić (patrz 21 punktów w końcowej części artykułu), żaden z autorów powstających dziś prac translologicznych (por. Tabakowska 2001, 2008, 2009; Brzozowski 2011; Lipiński 2004, 2006; Stěpanova 2009; Bednarczyk 2008; Hejwowski 2006; Majkiewicz 2008; Grygová 2010; Zehnalová 2010; Baláková 2007; Kufnerová 2009) nie może pozostać obojętny wobec kluczowego dla przekładu problemu, jakim jest ekwiwalencja.

W przeprowadzonej przeze mnie analizie językowej, dotyczącej szesnastu przebadanych przekładów *Pisma Świętego* (ośmiu czeskich i ośmiu polskich)¹, odnalazłem tylko dwa wersety biblijne (Iz 38,14 i Jr 8,7), w których pojawia się jeden z ważnych przedstawicieli awifauny, czyli bazowe wyrażenie *żuraw* (czes. *jeřáb*). W związku z tym

¹ Do analizy wykorzystałem dwa staroczeskie przekłady *Pisma Świętego*: **BK** (Bible kralická 1613), **BO** (Bible olomoucká 1417) i sześć współczesnych czeskich tłumaczeń *Biblii*: **ČEP** (Český ekumenický překlad), **ČSP** (Český studijní překlad), **B21** (Bible překlad 21. století), **PNS** (Překlad nového světa), **JB** (Jeruzalémská bible), **SNC** (Slovo na cestu). Z polskojęzycznych *Biblii* przebadalem dwie staropolskie: **BG** (Biblia Gdańska 1632) i **BJW** (Biblia Jakuba Wujka 1599) oraz sześć przekładów współczesnych: **NBG** (Nowa Biblia Gdańska), **BT** (Biblia Tysiąclecia), **BWP** (Biblia Warszawsko-Praska), **BW** (Biblia Warszawska), **BP** (Biblia Poznańska), **PNS** (Przekład Nowego Świata).

zdecydowanie warto byłoby temu ptakowi poświęcić trochę uwagi, miejsca i czasu oraz spróbować dokładnie prześledzić, w jaki sposób zostały przetłumaczone te dwa wersety biblijne, uwzględniając szczególnie zastosowane i wykorzystane ptasie nazewnictwo, jakie znajduje się w tych dwóch fragmentach biblijnych.

Pierwszy przykład, w którym spotykamy się z wykorzystanym ekwiwalentem językowym w postaci przetłumaczonego leksemu *żurawia* (czes. *jeřába*) – jako jednego z przedstawicieli kategorii pojęciowej ptactwa – dotyczy *Księgi Izajasza* (Iz 38,14), zaliczanej do kanonu ksiąg prorockich *Starego Testamentu*. W 38 rozdziale księgi prorockiej, zwłaszcza w wersecie 14 odczuwalne jest nawiązanie do głosu ptaków, które zostały – jak zauważyłem na podstawie szczegółowej analizy – różnie przetłumaczone. Opisane zostało wołanie biblijnego króla Ezechiasza po uzdrowieniu z choroby, gdzie – jak możemy się domyślać – został wyrażony jednocześnie stan duchowy narodu wybranego. Głosy niektórych ptaków – traktowane w kategoriach pojęciowych „wzór dla ludzi”, jak np. głos *jerzyka*, *żurawia* lub *gołębia*, brzmiały w uszach człowieka smutno (Ryken, Wilhoit, Longman 1998, s. 846), co również zostało odnotowane w czeskim komentarzu biblijnym:

[...] kde trpitel přirovnává své vzdechy k pištění rorejsů a jeřábů, a kvilivý hlas hrdliček či holubic připomíná sténání trpícího člověka před smrtí (*Výklady IV* 1998, s. 141).

Natomiast czeskojęzyczny *Biblický slovník* skupia się na fragmencie Iz 38,14: *mluví o lkavém, úzkostlivém pipání mlád'at* (Novotný 1992, s. 830). Przedstawiany fragment – jak podkreśla *Encyklopedia Biblijna* – wspomina o hałasliwości zaprezentowanych ptaków (Achtmeier 2004, s. 1402). Dobrze ten fakt został odzwierciedlony w pierwszym analizowanym przykładzie, spośród przedstawionych poniżej wyekscerpowanych czeskich i polskich przekładów biblijnych (por. zwłaszcza wyrażenia pogrubione – profilujące żurawia – oraz podkreślone – eksponujące pozostałych przedstawicieli awifauny):

- (I) BK** *Jako řeřáb a vlaštovice pištěl jsem, lkal jsem jako holubice, oči mé zhůru pozdvižené byly. Pane, násilně trpím, ó prodlíž mi života.* (Prorocství Izaiáša proroka 38,14) – (tłum. BK 2009, s. 602).
- BO** *Jako ptáče vlastovičie tak budu volati, mysliti budu jako holubice. Zemdlile sta se oči moji vzhledající nahoru. Hospodine, násilně trpím, odpověz za mě.* (Izaiáš 38,14) – (tłum. BO 2009, s. 111).
- ČEP** *Jako rorejs a jeřáb, tak sípám, kvílím jako holubice, zemdlely mé oči upírající se na výšinu. Panovníku, jsem v tísní, zasad' se o mne!* (Izajáš 38,14) – (tłum. ČEP 2008, s. 719).
- ČSP** *Jako rorejs nebo jeřáb, tak sípu, lkám jako holubice, mé oči zeslábly hleděním vzhůru: Panovníku, jsem utištěn, zastaň se mě!* (Izajáš 38,14) – (tłum. ČSP 2009, s. 869).
- B21** *Kvílím jako drozd alebo rorejs, nařikám jako holubice, oči mi slábnou, jak vzhůru vyhlížím, stůj při mně, Pane, jsem sevřen úzkostí!* (Izajáš 38,14) – (tłum. B21 2009, s. 916).
- PNS** *Jako rorýs, bulbul, tak stále pípám; stále vrkám jako holubice. Mé oči ochable vzhlížely k výšině: „Jehovo, jsem utlačován. Zastaň se mne.“* (Iz 38,14) – (<http://www.jw.org/cs/publikace/bible-online>).
- JB** *Jako vlaštovka pípám, sténám jako holubice, mé oči slábnou, jak se dívám vzhůru. Pane, jsem zmožen, přijď mi na pomoc.* (Izaiáš 38,14) – (tłum. JB 2009, s. 1354).
- SNC** *Nařikal jsem jako rorýs či jestřáb a sténal jako truchlíci holubice. Stále jsem vzhlížel k nebi, až mi začal slábnout zrak.* (Izajáš 38,14) – (tłum. SNC 2011, s. 822).
- BG** *Jako zóraw i jaskółka szczebiotalem, stękałem jako gołębica; oczy moje ku górze podniesione były, i rzekłem: Panie! gwałt cierpię, przedłuż mi żywota.* (Prorocstwo Izajaszowe 38,14) – (tłum. BG s. 574).
- BJW** *Jak młode jaskółcze, tak będę szczebiotał a będę stękał jako gołębica. Zemdlaly oczy moje, poglądając ku górze, Panie, gwałt cierpię, odpowiedz za mnie!* (Prorocstwo Izajaszowe 38,14) – (tłum. BJW 2000, s. 1527).
- NBG** *Kwililem jak zawodząca jaskółka, gruchałem jak gołębica; tęskno, ku górze zwracałem moje oczy, mówiąc: WIEKUISTY, pokrzep mnie, weź mnie w opiekę.* (Iz 38,14) – (<http://www.biblest.com.pl>).
- BT** *Jak pisklę jaskółcze, tak kwilę, wdycham jak gołębica. Oczy me słabną patrząc ku górze. Panie, cierpię ucisk: Stań przy mnie!* (Księga Izajasza 38,14) – (tłum. BT 1989, s. 881).
- BWP** *A ja jak jaskółka kwilę i wdycham jak gołębica. Oczy me wznoszę ku górze i proszę, byś się mną zajął i otoczył mnie swoją opieką.* (Iz 38,14) – (tłum. BWP 1997, s. 1465).

- BW** *Jak pisklę jaskółcze, tak świergotałem, gruchałem jak gołąb. Moje oczy zmęczone, zwrócone ku górze: Panie! Mękę cierpię, ujmij się za mną!* (Księga Izajasza 38,14) – (tłum. BW 2001, s. 784).
- BP** *Kwilę jak napadnięta jaskółka, jak gołąb wydaję westchnienia. Trwożnie poglądają me oczy ku górze. Jestem w udęce, o Panie! Przybądź mi z pomocą!* (Księga Izajasza 38,14) – (tłum. BP 2012, s. 1074).
- PNS** *Jak jerzyk, bilbil, tak kwilę; grucham jak gołąb. Moje oczy osłabły spoglądają ku wysokości: „Jehowo, jestem w udęce. Stań w mojej obronie.“* (Księga Izajasza 38,14) – (tłum. PNS 1997, s. 933).

W powyższych wyekscerpowanych tłumaczeniach biblijnych, skupiając się przede wszystkim na przeprowadzanej analizie leksykalnej, dostrzegłem pewne nieścisłości oraz istotne różnice, związane z szeroko rozumianym procesem przekładoznawczym. Polegają one przede wszystkim na tym, że w badanym wersecie spotykamy się z odmienną ilością przetłumaczonych ptaków. Raz mamy do czynienia z wyszczególnionymi dwoma ptakami (BO, JB, BJW, NBG, BT, BWP, BW i BP), a następnym razem z trzema przedstawicielami awifauny (BK, ČEP, ČSP, B21, PNS, SNC, BG i PNS).

Zagłębiając się dokładniej w analizowany tekst biblijny, możemy dostrzec, że w tych tłumaczeniach, w których zostali wyszczególnieni tylko „dwaj” reprezentanci kategorii pojęciowej ptactwa, wymieniane są najczęściej następujące gatunki ptaków: czes. *vlaštovka* i *holubice* – pol. *jaskółka* i *gołębica*. W Biblii Jakuba Wujka (BJW) spotykamy się z niemal identyczną sytuacją, tylko mamy do czynienia z zmianą rodzaju gramatycznego (por. kognitywne uwarunkowania rodzaju żywotnego, opisane w pracy: Vondráček 2008). Zamiast *jaskółki* zostało wymienione *młode jaskółcze*, a w BT i BW zamiast wyrażenia *młode jaskółcze* zostało użyte *pisklę jaskółcze* (por. różnice w profilowaniu i obrazowaniu – Langacker 1987, 2003; Lakoff, Johnson 1988, Taylor 2001, 2007 – czyli nadawaniu przedmiotowi określonego kształtu). W czeskojęzycznym przekładzie Biblii Ołomunieckiej (BO) spotykamy się z analogiczną sytuacją, por. *ptáče vlastovičie*. Wczytując się dokładnie w zaprezentowane teksty, możemy w powyższym analizowanym wersecie również dopatrzeć się zamiany rodzaju gramatycznego jeszcze innego ptaka. Dotyczy to trzech polskoję-

zycznych przekładów (BW, BP i PNŚ), gdzie został wykorzystany kōhiponim *golqb* (rodzaj męski), a w pozostałych trzynastu przywoływanych tłumaczeniach – ośmiu czeskich i pięciu polskich (BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BG, BJW, NBG, BT i BWP) – wszędzie mamy *gołębicę* (czes. *holubici*) – rodzaj żeński. Pragnę jednak podkreślić dosyć istotny fakt, że wspomniana zmiana rodzaju gramatycznego nie wpływa w najmniejszej mierze na symbolikę analizowanego ptaka, pochodzącego z rodziny *Columbidae*².

Natomiast spośród szesnastu analizowanych przekładów (Iz 38,14) z *żurawiem* spotykamy się tylko w czterech przekładach biblijnych – trzech czeskich i jednym polskim (por. BK, ČEP, ČSP i BG). Jednak trzeba również zwrócić tu uwagę na istotną różnicę, dotyczącą kolejności wymienianych ptasich ekwiwalentów językowych. W staroczeskim wydaniu *Biblii Kralickiej* (BK) i staropolskiej edycji *Biblii Gdańskiej* (BG) analizowany *żuraw* został wyprofilowany na p i e r w s z y m miejscu³, a we współczesnych dwóch tłumaczeniach: *Český ekumenický překlad* (ČEP) i *Český studijní překlad* (ČSP) został wymieniony na d r u g i m miejscu, spośród trzech nazw ptaków, znajdujących się w tym wersecie.

Jak już wspomniałem, w analizowanych czeskich i polskich tłumaczeniach biblijnych pojawiają się w każdym analizowanym wersecie albo trzy albo dwie nazwy gatunków ptaków, które zostały przetłumaczone na różny sposób⁴, w konsekwencji czego pojawiło się w czeskich przekładach aż siedmiu przedstawicieli kategorii pojęciowej ptactwa: czes. *jeřáb*, *vlaštovice*, *holubice*, *rorejs*, *drozd*, *bulbul* i *jestřáb*, a w polskich przekładach biblijnych tylko pięciu reprezentan-

² Problematykę zmiany rodzaju gramatycznego w przekładach biblijnych opisał Zdzisław Kempf w swoim artykule *Gołębica czy golqb?* (Kempf 1984, s. 335–341).

³ Na podstawie również innych przeprowadzonych analiz (por. Kossowska 1968, Kwilecka 2003, Kyas 1997) możemy stwierdzić, że *Biblia Kralicka* miała wpływ na ostateczny kształt tłumaczenia staropolskiej protestanckiej *Biblii Gdańskiej*.

⁴ Analizując nazwy ptaków zauważyłem, że niektóre nazwy przybierają postacie hipotetyczne, różniące się zastosowaną ekwiwalencją leksykalną. Szczególnie ten proces różnorodnie stosowanego nazewnictwa pojawia się na kartach *Biblii w Księ-*

tów: *żuraw*, *jaskółka*, *gołębica*, *jerzyk* i *bilbil*, zachowując również różną kolejność przytaczania poszczególnych przedstawicieli awifauny. Dla lepszego przybliżenia opisywanej problematyki należy stwierdzić, że w czeskich i polskich przekładach zostały wykorzystane następujące gatunki ptactwa:

Zest. 1 – *Księga Izajasza 38,14* – przetłumaczone ptasie ekwiwalenty

hebr. כָּרִים *sūs*⁵ (h-5483) – עֵגוּר *'āgūr*⁶ (h-5693) – יֹנָבָה *yōnāh* (h-3123)

BK 1613/2009	<i>řeřáb</i> ⁷ – <i>vlaštovice</i> – <i>holubice</i>	(żuraw – jaskółka – gołębica)
BO 1417/2009	<i>ptáče vlastoviče</i> – <i>holubice</i>	(młode jaskółczę – gołębica)
		→ [brak żurawia]
ČEP 2008	<i>rorejs</i> – <i>jeřáb</i> – <i>holubice</i>	(jerzyk – żuraw – gołębica)
ČSP 2009	<i>rorejs</i> – <i>jeřáb</i> – <i>holubice</i>	(jerzyk – żuraw – gołębica)
B21 2009	<i>drozd</i> – <i>rorejs</i> – <i>holubice</i>	(drozd – jerzyk – gołębica)
		→ [brak żurawia]
PNS	<i>rorys</i> – <i>bulbul</i> – <i>holubice</i>	(jerzyk – bilbil – gołębica)
		→ [brak żurawia]
JB 2009	<i>vlaštovka</i> – <i>holubice</i>	(jaskółka – gołębica)
		→ [brak żurawia]

dze Kapłańskiej (Kpł 11,13–19; Pwt 14,11–20), czyli tzw. katalogu zwierząt „czystych i nieczystych”, w której przetłumaczone nazwy ptaków nie są pełnymi odpowiednikami. Warto również zauważyć, że w *Piśmie Świętym* w wyżej wymienionych przykładach zastosowano klasyfikację popularną, a nie naukową ptaków, o czym świadczyć może np. *nietoperz* (Kpł 11,19, Pwt 14,18), który, jak wiemy, nie jest ptakiem, ale jest ssakiem.

⁵ Jak zaznacza czeski *Biblický slovník*, analizując przede wszystkim leksykę z *Biblii Kralickiej* (BK 1613) „překlad hebr. *sūs* je nejistý” (Novotný 1992, s. 830) – tłumaczenie wyrazu hebr. *sūs* jest niepewne, co może mieć przełożenie na staropolski przekład *Biblii Gdańskiej* (BG 1632).

⁶ *Podręczny słownik hebrajsko-polski Starego Testamentu* tłumaczy hebr. wyraz עֵגוּר *'āgūr* jako ‘gatunek ptaka’, wyszczególniając dwóch konkretnych przedstawicieli awifauny, czyli jaskółkę oraz drozda, ale stawiając przy nich znak zapytania (Briks 2000, s. 251), co wskazuje na niełatwą identyfikację tego gatunku.

⁷ Pozostawiam oryginalną pisownię *řeřáb*, jaka znajduje się na kartach *Biblii Kralickiej* (tłum. BK 1613/2009, s. 602). Jest to staroczeska forma, por. również wyrażenia *řežáb* i *žeřav* (Holub, Kopečný 1952, s. 322) oraz *žeřáb* i *žeřáv* (ESJČ

SNC 2011	<i>rorys – jestřáb – holubice</i>	(jerzyk – jastrząb – gołębica)	
			→ [brak żurawia]
BG 1632/1964	<i>žóraw⁸ – jaskółka – gołębica</i>		
BJW 1599/2000	<i>młode jaskółczę – gołębica</i>		
			→ [brak żurawia]
NBG	<i>jaskółka – gołębica</i>		→ [brak żurawia]
BT 1989	<i>pisklę jaskółcze – gołębica</i>		→ [brak żurawia]
BWP 1997	<i>jaskółka – gołębica</i>		→ [brak żurawia]
BW 2001	<i>pisklę jaskółcze – gołąb</i>		→ [brak żurawia]
BP 2012	<i>jaskółka – gołąb</i>		→ [brak żurawia]
PNS 1997	<i>jerzyk – bilbil – gołąb</i>		→ [brak żurawia]

Tylko w dwóch, będących jednymi z najstarszych analizowanych tłumaczeń *Pisma Świętego* i pochodzących z początku XVII wieku, czyli czeskiej *Biblii Kralickiej* (1613) oraz polskiej *Biblii Gdańskiej* (1632), zachowano identyczny dobór słownictwa oraz – co jest bardzo ważne – zachowano także jednakową kolejność ptasich ekwiwalen-

1997, s. 222), które w późniejszym okresie dzięki głosce [j] przekształciły się w formę *jeřáb* ‘żuraw’. W językach słowiańskich obserwujemy zjawisko występowania *ž* w nagłosie tego leksemu, por. słowacki *žeriav*, pol. *żuraw*, ros. *журавль*, ser./chor. *žerav*, wywodzące się ze starosłowiańskiego *žeravъ* (ČES Rejzek 2001, s. 248), por. zjawiska asymilacji i desymilacji (Machek 1997, s. 222). Znane były także staroczeskie wyrażenia: *jerzab* (znajdujące się w encyklopedii Pavla Židka: *Liber viginti arcium* – czes. *Kniha dvacatera umění* – hasło nr 22), *rzerzab*, stosowane przez Claretusa w jego pracach (*Physiologiarius*, czes. *Fyzjologář*; *Glossarius*, czes. *Glosář* i *Bohemarius*, czes. *Bohemář*; por. Hadravová 2008), oraz *řeřáb* (Komárek 2007, s. 80). *Staročeský slovník* podkreśla możliwość starosłowiańskich oboczności *jarębъ/jerębъ* oraz zmianę głoskową stł. *žeravъ* na *řeřáb*/*žeřáb* (Gebauer 1970, s. 632).

⁸ Pozostawiam pierwotną, oryginalną pisownię w formie leksemu *žóraw*, jaka znajduje się na kartach *Biblii Gdańskiej* (BG s. 574). Dotyczy to również staropolskiej pisowni *ó*. *Zóraw* – jak podaje SEJP – oznacza ‘krzyżec’ (Brückner 1927/1993, s. 666). Donośny, wibrujący, głęboki i dźwięczny głos mają właśnie żurawie, zwany jest on klangorem, czes. *troubivý hlas* (jako jednostajny, powtarzający się wysoko w powietrzu dźwięk ptactwa – najczęściej żurawi), który powstaje dzięki specjalnej budowie tchawicy, bardzo wydłużonej, tworzącej pętlę wewnątrz mostka (por. Szczepanowicz, Mrozek 2007, s. 152–153), dzięki czemu ptaki te są słyszalne na znaczną odległość.

tów językowych, por. sekwencję jednostek leksykalnych: czes. *řeřáb* – *vlaštovice* – *holubice* → pol. *żóraw* – *jaskółka* – *gołębica*, czego już nie możemy powiedzieć o pozostałych przedstawianych wersjach translacyjnych. W *Czeskim Przekładzie Ekumenicznym* (ČEP 2008, s. 719) i *Czeskim Przekładzie Studyjnym* (ČSP 2009, s. 869) pojawia się czwarty przedstawiciel kategorii pojęciowej ptactwa – czes. *rorejs* (pol. *jerzyk*), który występuje na pierwszym miejscu, w konsekwencji czego analizowany *žuraw* automatycznie przesuwa się tym razem na drugie miejsce. Trzeba podkreślić, że jerzyki to ptaki, które są często mylone z jaskółkami (por. domenę/fasetę/wyidealizowane modele kognitywne wyglądu; Langacker 1987, 1995, Wierzbicka 1999, Lakoff 1987), z którymi jednak nie są w ogóle spokrewnione (por. Hampl 2013, s. 89). W czeskim *Przekładzie Biblii XXI wieku* (B21 2009, s. 916) uwidacznia się piąty reprezentant ptaków – *drozd*, który występuje na pierwszym miejscu, a na drugim pojawia się czes. *rorejs* jako pol. *jerzyk*. W czeskim przekładzie PNS występuje szósty gatunek ptaka *bulbul* (pol. *bilbil*). W czeskojęzycznym współczesnym przekładzie *Pisma Świętego – Slovo na cestu* (SNC) została przez tłumaczy wykorzystana siódma nazwa ptaka – czes. *jestřáb*. Zawsze na ostatnim, trzecim miejscu w tych sześciu analizowanych czeskich tłumaczeniach (BK, ČEP, ČSP, B21, PNS i SNC) i jednym polskim przekładzie (BG) znajduje się leksem *holubice* jako odpowiednik polskiej *gołębicy*, który również pojawia się w kolejnych tłumaczeniach (BO, JB, BJW, NBG, BT, BWP) i zajmuje w nich nie trzecie, ale drugie miejsce, przy czym i tu jest to miejsce ostatnie, ponieważ w wersecie tym występuje dwóch reprezentantów omawianej kategorii pojęciowej (por. *pisklę/młode jaskółczę – gołębica*). W trzech polskojęzycznych tłumaczeniach (BW, BP i PNS) możemy zaobserwować zamianę rodzaju gramatycznego, ponieważ zamiast *gołębicy* został wykorzystany *gołąb*.

W czeskim przekładzie biblijnym *Slovo na cestu* (SNC 2011, s. 822) w analizowanym fragmencie *Pisma Świętego* (Iz 38,14) odnotowałem leksem *jestřáb* i uważam, że chodzi o „niekonsekwencję” lub o „niezamierzoną” pomyłkę w tłumaczeniu, a ściślej o literówkę

-st, tzw. *czeski bląd*, gdyż w języku czeskim słowo *jeřáb* oznacza ‘żurawia’, a *jestřáb* ‘jastrzębia’. Mamy do czynienia z dużą zbieżnością fonetyczną, w wyniku której jednak powstaje obraz zupełnie innych ptaków. Jak widać i na takie trudności muszą być tłumacze uwrażliwieni i w dużej mierze wyculeni. Z taką sytuacją natomiast nie spotykamy się już w drugim analizowanym wersecie biblijnym (Jr 8,7 – patrz przykład II).

Należy podkreślić, że we wszystkich szesnastu przeanalizowanych przekładach biblijnych (Iz 38,14) nazwy przedstawicieli kategorii pojęciowej ptactwa występują w postaci form liczby pojedynczej.

Drugi przykład (Jr 8,7) poddano również szczegółowej analizie, ze względu na to, że występuje w nim interesujący mnie szczególnie reprezentant ptaków – żuraw. Bliski Wschód stanowił tunel powietrzny dla wszystkich ptaków wędrownych (śpiewających, wodno-lądowych i drapieżnych), które przelatywały przez Palestynę w drodze do Afryki i z powrotem w trakcie jesienno-wiosennych migracji. Zachowanie niektórych ptaków zostało wykorzystane w Biblii do przekazania ważnej nauki moralnej. Potwierdzeniem tego jest omawiany fragment z proroczej *Księgi Jeremiasza* (Jr 8,7), w którym leksem *żuraw* jest bazą dla metafory odwzorowującej przyrodę i informującej o tym, że instynkt przedstawicieli różnych gatunków ptaków (zwłaszcza ptaków wędrownych) jest niezawodny w przeciwieństwie do postawy religijnej i braku posłuszeństwa narodu Bożego. Porównajmy, jak te kwestie zostały przedstawione w czeskich i polskich przekładach biblijnych (patrz przykład nr II):

- (II) **BK** Ješto čáp u povětrí zná nařizené časy své, a hrdlička i řeřáb i vlaštovice šetří času přiletu svého, lid pak můj nezná soudu Hospodinova. (Proroctví Jeremiáše proroka 8,7) – (tłum. BK 2009, s. 630).
- BO** Luňák na nebi poznal [na nebi] svůj čas. Hrdlicé a vlastovicé a čapek strěhli sů času přístie svého, ale lid můj nepoznal jest sůdu božieho. (Jeremiáš 8,7) – (tłum. BO 2009, s. 197).
- ČEP** I čáp na nebi zná svůj čas, hrdlička, vlaštovka a jeřáb dodržují čas svého přiletu, ale můj lid nezná Hospodinovy řády (Jeremjáš 8,7) – (tłum. ČEP 2008, s. 761).

- ČSP** I čáp na nebi zná svůj určený čas, hrdlička, vlaštovka i jeřáb zachovávají dobu svého přiletu, ale můj lid nezná Hospodinovo nařízení. (Jeremjáš 8,7) – (tłum. ČSP 2009, s. 913).
- B21** I ten čáp na nebi zná svá období, hrdlička, rorýs i drozd dodržují čas, kdy se mají stěhovat. Můj lid ale netuší, neví, co Hospodin nařídil. (Jeremiáš 8,7) – (tłum. B21 2009, s. 986).
- PNS** I čáp na nebesích – ten dobře zná své ustanovené časy; a hrdlička a rorýs a bulbul – každý dobře zachovává čas svého přiletu. Ale pokud jde o můj lid, ten nepoznal Jehovův soud. (Jr 8,7) – (tłum. <http://www.jw.org/cs/publikace/bible-online>)
- JB** I čáp na obloze zná svůj čas, hrdlička, vlaštovka i jeřáb zachovávají dobu svého tahu. Ale můj lid nezná Jahvovo právo! (Jeremiáš 8,7) – (tłum. JB 2009, s. 1408).
- SNC** Dokonce i tažní ptáci jako jsou čápi, hrdličky, vlaštovky či jeřábi dobře vědí, kdy se mají vrátit, a každý rok ve stanovenou dobu přilétají. Avšak mému národu jsou má nařízení cizí. (Jr 8,7) – (SNC 2011, s. 894).
- BG** I bocian na powietrzu zna ustawione czasy swoje, i synogarlica, i żóraw, i jaskółka przestrzegają czasu przylecenia swego; ale lud mój nie zna sądu Pańskiego. (Proroctwo Jeremiaszowe 8,7) – (BG s. 601).
- BJW** Kania na powietrzu poznała czas swój, synogarlica i jaskółka, i bocian strzegły czasu przyszcia swego: a lud mój nie poznał sądu Pańskiego. (Proroctwo Jeremiaszowe 8,7) – (tłum. BJW 2000, s. 1591).
- NBG** Nawet bocian w przestworzach zna swoje pory; także synogarlica, jaskółka i żuraw przestrzegają czasu swojego przylotu – lecz Mój lud nie zna sądu WIEKUISTEGO. (Jr 8,7) – (<http://www.biblest.com.pl>).
- BT** Nawet bocian w przestworzach zna swoją porę, synogarlica, jaskółka i żuraw zachowują czas swego przylotu. Naród mój jednak nie zna Prawa Pańskiego. (Księga Jeremiasza 8,7) – (tłum. BT 1989, s. 918).
- BWP** Nawet bocian w przestworzach czas swój rozpoznaje, podobnie synogarlica, jaskółka i żuraw – wszystkie przestrzegają czasu swej wędrówki. Mój zaś lud nie chce uznać praw swojego Pana. (BWP 1997, s. 1535).
- BW** Nawet bocian w przestworzach zna swój czas, synogarlica, jaskółka i żuraw przestrzegają pory swojego przylotu, lecz mój lud nie chce znać prawa Pana. (Księga Jeremiasza 8,7) – (tłum. BW 2001, s. 824).
- BP** Nawet bocian w przestworzach zna ustalone swe pory, synogarlica, jaskółka i żuraw przestrzegają czasu swego przylotu, ale lud mój nie zna Prawa Jahwe. (Księga Jeremiasza 8,7) – (tłum. BP 2012, s. 1128).
- PNS** Nawet bocian na niebiosach dobrze zna swe wyznaczone czasy; również turkawka i jerzyk, i bilbil starannie przestrzegają czasu swego przylotu.

Lecz mój lud nie poznał sądu Jehowy (Księga Jeremiasza 8,7) – (tłum. PNs 1997, s. 978).

W każdym przedstawionym czeskim i polskim przekładzie w *Księdze Jeremiasza* (Jr 8,7) znajdują się nazwy *czterech* reprezentantów kategorii pojęciowej ptactwa. Natomiast we wszystkich czeskich wersjach językowych odnotowałem łącznie aż *osiem* nazw gatunków ptaków: *čáp, hrdlička, jeřáb, vlaštovka, luňák, rorýs, drozd i bulbul*. W wersjach polskojęzycznych w tym samym badanym wersecie biblijnym (Jr 8,7) występuje również *osiem* gatunków ptaków: *bocian, synogarlica, żuraw, jaskółka, kania, jerzyk, turkawka i biblil*. Na podstawie przeprowadzonej analizy porównawczej należy powiedzieć, że nie pojawia się jednak w polskich przekładach biblijnych *drozd*, odnotowano zaś jeszcze inny gatunek ptaka – *turkawkę*, czyli zespół tłumaczy dokonujący przekładów *Pisma Świętego* zastosował tu różnorodną ptasią ekwiwalencję językową. Możemy stwierdzić, że w pięciu polskojęzycznych przekładach: w *Biblii Tysiąclecia* (BT 1989, s. 918), *Biblii Warszawskiej* (BW 2001, s. 824), *Biblii Poznańskiej* (BP 2012, s. 1128), *Biblii Warszawsko-Praskiej* (BWP 1997, s. 1535) i *Nowej Biblii Gdańskiej* (NBG), oraz w czterech czeskojęzycznych tłumaczeniach: w *Czeskim Przekładzie Ekumenicznym* (ČEP 2008, s. 761), *Českim studijním překládzie* (ČSP 2009, s. 913), *Jeruzalémskiej biblii* (2009, s. 1408) i *Slovie na cestu* (SNC 2011, s. 894) jest zgodność nie tylko pod względem używanego nazewnictwa, ale także w zakresie kolejności wymienianych gatunków ptaków, por. sekwencję używanych jednostek leksykalnych: pol. *bocian – synogarlica – jaskółka – żuraw* → czes. *čáp – hrdlička – vlaštovka – jeřáb*,⁹

⁹ W przekładach biblijnych w wielu miejscach występują przypisy, których celem jest zwykle wyjaśnienie jakiegoś elementu językowego lub kulturowego, który tłumacz traktuje jako potencjonalnie niezrozumiały dla czytelnika (por. Kizeweter 2009, s. 37). W przypisie czeskojęzycznego tłumaczenia (ČSP 2009, s. 913) istnieje wzmianka o tym, że oprócz *żurawia* może chodzić także o innego ptaka – *drozda*, czyli potwierdzałyby się przypuszczenia, że obecność opisywanej nazwy *żuraw* w tekstach biblijnych budzi wątpliwości, por. przekład pośredni – *Septuagintę*, która pomija ten termin (Szczepanowicz, Mrozek 2007, s. 152). Również *Wulgata* pomija wspomniany leksem.

czyli mamy tu do czynienia z *identycznym doborem* jednostek leksykalnych i *zgodną kolejnością* nazw ptaków. Jedyna różnica pomiędzy omawianymi dziewięcioma przekładami biblijnymi (ČEP, ČSP, JB, SNC, NBG, BT, BWP, BW i BP) polega na tym, że w czeskim współczesnym tłumaczeniu biblijnym *Slovo na cestu* (SNC 2011, s. 894) została użyta liczba mnoga, por. *čápi – hrdličky – vlaštovky – jeřábi* (pol. *bociany – synogarlice – jaskółki – żurawie*), a w pozostałych tłumaczeniach wszędzie została użyta liczba pojedyncza (por. poniższe zestawienie):

Zest. 2 – Księga Jeremiasza 8,7 – przetłumaczone ptasie ekwiwalenty
 hebr. חסידה *h^asida^h* (h-2624) – תור *tór* (h-8449) – סוס *sús* (h-5483) – עגור *'āgūr* (h-5693)

BK 1613/2009	<i>čáp – hrdlička – jeřáb – vlaštovice</i>	(bocian-synogarlica-żuraw-jaskółka)
BO 1417/2009	<i>Luňák – Hrdličě – vlastovicě – čapek</i>	(kania-synogarlica-jaskółka-bocian) → [brak żurawia]
ČEP 2008	<i>čáp – hrdlička – vlaštovka – jeřáb</i>	(bocian-synogarlica-jaskółka-żuraw)
ČSP 2009	<i>čáp – hrdlička – vlaštovka – jeřáb</i>	(bocian-synogarlica-jaskółka-żuraw)
B21 2009	<i>čáp – hrdlička – rorýs – drozd</i>	(bocian-synogarlica-je-rzyk-drozd) → [brak żurawia]
PNS	<i>čáp – hrdlička – rorýs – bulbul – jerzyk – bilbil</i>	(bocian-synogarlica- → [brak żurawia])
JB 2009	<i>čáp – hrdlička – vlaštovka – jeřáb</i>	(bocian-synogarlica-jaskółka-żuraw)
SNC 2011	<i>čápi – hrdličky – vlaštovky – jeřábi</i>	(bociany-synogarlice-jaskółki-żurawie)
BG 1632/1964	<i>bocian – synogarlica – žoraw – jaskółka</i>	
BJW 1599/2000	<i>Kania – synogarlica – jaskółka – bocian</i>	→ [brak żurawia]
NBG	<i>bocian – synogarlica – jaskółka – žuraw</i>	
BT 1989	<i>bocian – synogarlica – jaskółka – žuraw</i>	
BWP 1997	<i>bocian – synogarlica – jaskółka – žuraw</i>	
BW 2001	<i>bocian – synogarlica – jaskółka – žuraw</i>	
BP 2012	<i>bocian – synogarlica – jaskółka – žuraw</i>	
PNŚ 1997	<i>bocian – turkawka – jerzyk – bilbil</i>	→ [brak żurawia]

Z analogiczną sytuacją – zachowaną identyczną kolejnością przytaczanych nazw ptaków – spotykamy się w tłumaczeniu czeskiej *Biblii Kralickiej* (BK 2009, s. 630) i polskiej *Biblii Gdańskiej* (BG s. 601): pol. *bocian* – *synogarlica* – *żuraw* – *jaskółka* → czes. *čáp* – *hrdlička* – *řeřáb* – *vlaštovice*. Po przeprowadzonej szczegółowej analizie leksykalnej, podczas której porównaliśmy oddzielnie czeskie przekłady i oddzielnie polskie przekłady biblijne, zauważyliśmy również rozbieżności w grupie czeskich przekładów pomiędzy BK i ČEP+ČSP+JB+SNC, a także w grupie polskich przekładów między tłumaczeniami BG i NBG+BT+BWP+BW+BP, które polegają na tym, że ostatnie dwie nazwy ptaków zmieniają kolejność, czyli raz analizowany *żuraw* jest na przedostatnim, t r z e c i m miejscu: *bocian* – *synogarlica* – *żuraw* – *jaskółka* (czes. *čáp* – *hrdlička* – *jeřáb* – *vlaštovka*), a następnym razem zmienia swoje miejsce: *bocian* – *synogarlica* – *jaskółka* – *żuraw* (czes. *čáp* – *hrdlička* – *vlaštovka* – *jeřáb*) i znajduje się na ostatnim, c z w a r t y m miejscu. W czeskim przekładzie *Biblii XXI wieku* (B21) na przedostatnim i ostatnim (trzecim i czwartym) miejscu pojawia się zaś: *rorys* – *drozd*. Natomiast w czeskojęzycznej *Olomouckiej biblii* (BO) i polskojęzycznej *Biblii Jakuba Wujka* (BJW) pojawia się nowy gatunek ptaka: czes. *luňák* – pol. *kania*, który występuje na pierwszym miejscu. Ta zbieżność translologiczna polega na tym, że oba przekłady niewątpliwie wzorowały się bezpośrednio na łacińskiej *Wulgacie*¹⁰. W polskim wydaniu *Biblii* w przekładzie *Jakuba Wujka* z 1599 roku (BJW) i czeskim wydaniu *Biblii Olomunieckiej* z 1417 roku (BO) nie została wykorzystana nazwa *żuraw*, natomiast zamiast niego występuje *bocian* i znajduje się na ostatnim, czwartym

¹⁰ W celu łatwiejszej orientacji w wywodzie o wpływie przekładów pośrednich, jakim jest *Wulgata*, przytaczam łaciński tekst sporządzony przez świętego Hieronima: *mīlvus in caelo cognovit tempus suum turtur et hirundo et ciconia custodierunt tempus adventus sui populus autem meus non cognovit iudicium Domini*. Tekst ten wskazuje na to, jak czeska *Biblia Olomuniecka* (BO) i polska *Biblia Jakuba Wujka* (BJW) wzorowały się na *Wulgacie*, zwłaszcza w zakresie tłumaczenia nazw ptaków, por. wyrazy wytłuszczone oraz zastosowaną ich kolejność w omawianym wersecie.

miejscu, a w pozostałych czternastu analizowanych tłumaczeniach (BK, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BG, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŚ) wspomniany *bocian* (czes. *čáp*) jest zawsze wymieniany na początku, czyli na pierwszej pozycji, rozpoczynającej wyliczanie ptaków w tym wersecie. Nowy gatunek ptaka pojawia się również w jednym czeskim i polskim tłumaczeniu biblijnym: PNS i PNŚ. Chodzi o *bilbila* (pol. *bulbul*), który znajduje się na ostatnim, czwartym miejscu. Spośród przeanalizowanych szesnastu wersji językowych (ośmiu czeskich i ośmiu polskich) *żuraw* (czes. *jeřáb*) nie został uwzględniony w pięciu przekładach biblijnych – trzech czeskich (BO, B21 i PNS) oraz dwóch polskich (BJW i PNŚ).

Zauważyłem również, że we wszystkich ośmiu czeskich oraz ośmiu polskich analizowanych tłumaczeniach, mimo że nie jest zachowana kolejność nazw gatunkowych, to jednak zachowana jest ich ekwiwalencja językowa w postaci hiponimicznych leksemów jako *j e d n o s t e k n i ż s z e g o r z ę d u*: pol. *bocian*, *synogarlica*, *żuraw*, *jaskółka*, *jerzyk*, *drozd*, *kania* i *bilbil* – czes. *čáp*, *hrdlička*, *jeřáb*, *vlaštovka*, *rorys*, *drozd*, *luňák* i *bulbul*, czyli nie pojawia się hiperonim *ptak*, jak to ma miejsce w niektórych innych wersetach biblijnych (por. Kpł 14,4; 5; 6; 7; 49; 50; 51; 52; 53; Hi 40,29[24]; Ps 102,8; 104,17; Prz 7,23; 26,2), w których występują oboczności *wróbel* – *ptak* (por. Hampl 2011, s. 241–255), gdzie wyraz *ptak* jest postrzegany jako *j e d n o s t k a w y ż s z e g o r z ę d u*. Nie spotykaliśmy się również podczas przeprowadzonej analizy dotyczącej *Księgi Jeremiasza* (Jr 8,7) z sytuacją, w której by występowało *binominalne* tzw. *dwuczłonowe/dwuimienne nazewnictwo*, jakie czasami pojawia się w niektórych przekładach biblijnych, np. *kania ruda*, *kania czarna*, *orzeł morski*, *sęp kasztanowaty*, *sęp czarny*, *sęp górski*, *sęp biały*, *sowa uszata* itd.

Eksperci biblijni uważają (Douglas 1996, s. 1163; Novotný 1992, s. 1217; Ryken, Wilhoit, Longman 1998, s. 846; Bowker 2005, s. 267), że znajdujące się w niniejszych dwóch analizowanych wersetach (Iz 38,14 i Jr 8,7) hebrajskie słowo *‘ágûr* עֲגוּר [h-5693] powinno być tłumaczone jako *żuraw* (czes. *jeřáb*), a hebr. *sûs* סוּס [h-5483] (biorąc

pod uwagę sposób śpiewu) jako *jaskółka* (czes. *vlaštovka*), chociaż niektórzy badacze sądzą, że hebr. *sūs* może oznaczać *jerzyka* (Packer, Tenney 2007, s. 186), co potwierdzałyby także omawiane fragmenty tłumaczeń, gdzie zamiast *jaskółki* używane są ekwiwalenty w postaci *jerzyków*, a zamiast *żurawi* wymieniane są *bilbile*¹¹.

W niniejszym artykule chciałem zwrócić uwagę na istotne czynniki, które powinny być uwzględniane w każdym procesie translacyjnym i przeprowadzanej krytycznej ocenie tekstu. Chodziło mi o to, aby uwaga tłumaczy była skoncentrowana na następujących zagadnieniach, wynikających z tzw. „translatologicznego rachunku sumienia” (Lipiński 2006, s. 137–138). Przedmiotowe zagadnienia przedstawiam w zmodyfikowanej wersji, przystosowanej do potrzeb analizy niniejszych czeskich i polskich przekładów biblijnych. Godne zastanowienia są poniższe kwestie:

- czy i l o ś ć przetłumaczonych nazw zwierząt (w naszym przypadku ptaków) w każdym omawianym wersecie biblijnym jest we wszystkich czeskich i polskich wersjach językowych jednakowa,
- czy istnieją p r o b l e m y z t ł u m a c z e n i e m niektórych nazw zwierząt/ptaków,

---

¹¹ **Bilbile** (*Pycnonotidae*) należą do rodziny małych lub średniej wielkości ptaków wróblowatych, a w świetle najnowszych badań ornitologicznych najbardziej spokrewnione są z pokrzewkowatymi (*Sylviidae*), skowronkami (*Alaudidae*), jaskółkami (*Hirundinidae*) oraz nektarnikami (*Nectariniidae*) (por. Svensson 2012, s. 358), chociaż mylone są z drozdami. Występują na Bliskim Wschodzie, Półwyspie Arabskim i w Afryce. Żyją w gorących południowych biotopach i są towarzyskie, żwawe i głośne. Mają krótką szyję, krótkie skrzydła i długi ogon. W wielu przekładach biblijnych hebr. słowo עֵינִיךְ *‘āgūr* (h-5693) zostało przetłumaczone jako *żuraw* (BK, ČEP, ČSP, JB, SNC, BG, NBG, BT, BWP, BW, BP), lecz król Ezechiáš podaje, że ten ptak piszczy, szezebiocze, kwili, czego nie można odnieść do głębokiego, wibrującego i przenikliwego klangoru (klangorowego dźwięku), tubalnego trąbienia żurawia. Dłatego niektórzy tłumacze (PNS, PŃS) zastosowali inny leksem *bilbil* (czes. *bulbul*), którego głos jest fletowy (w odróżnieniu od trąbiącego, przenikliwego i bucząco-wyjącego głosu żurawia). Wydawane dźwięki *bilbilów* opisywane są jako kombinacja piszczenia z ćwierkaniem oraz szezebiotania z świergotaniem.

- czy we wszystkich analizowanych tłumaczeniach biblijnych została zachowana taka sama k o l e j n o ś ć przytaczania nazw zwierząt/ptaków,
- czy w czeskich i polskich przekładach biblijnych zostały wymienione jednakowe zwierzęta (ten sam gatunek, rodzaj, rodzina, rząd, gromada, typ itd.), czy zachowana jest w ł a ś c i w a t a k s o n o m i a zoologiczna,
- czy w analizowanych czeskich i polskich tłumaczeniach pojawiają się s y n o n i m i c z n e, czyli pod względem semantyki bliskoznaczne określenia zwierzęce,
- czy w przekładach jest zachowana k a t e g o r y z a c j a, czyli czy są stosowane odpowiednio nadrzędne i podrzędne wyrażenie leksykalne (hiponimy i hiperonimy względnie kohiponimy),
- czy nazewnictwo różnorodnych przedstawicieli kategorii pojęciowej ptactwa reprezentujące dany rodzaj powiązań semantycznych zostało u h i e r a r c h i z o w a n e pod względem stopnia „o g ó l n o ś c i” i „k o n k r e t n o ś c i”,
- czy w procesie tłumaczenia uwzględniono hierarchizację elementów komunikatu (na wszystkich poziomach), odnoszących się do subiektywnej oceny dokonującego przekładu,
- czy pojawiają się wariacje w kategoryzacji „o g ó ł” – „s z c z e g ó ł”, dotyczące wyekscerpowanych hiponimicznych lub hiperonimicznych leksemów,
- czy proces tłumaczenia czeskich i polskich jednostek leksykalnych dotyczy swoistych przybliżeń aproksymacyjnych i formalno-estetycznej rekonstrukcji „ptasiej ekwiwalencji” w tekstach języka docelowego,
- czy jest zachowany (naturalny) r o d z a j b i o l o g i c z n y i g r a m a t y c z n y analizowanych nazw zwierząt, tłumaczonych na kartach *Biblii*,
- czy w badanych czeskich i polskich przekładach została zachowana ta sama l i c z b a (pojedyncza bądź mnoga),

- czy w niektórych fragmentach nie mamy do czynienia z k a l k a m i j ę z y k o w y m i,
- czy w niektórych analizowanych fragmentach *Pisma Świętego* zdarzają się o p u s z c z e n i a, zwłaszcza nazw ptaków,
- czy porównując czeskie i polskie przekłady biblijne spotykamy się z tzw. zerową ekwiwalencją bądź leksyką bezekwiwalentną,
- czy częściej w przekładach występuje jednoczłonowe lub dwuczłonowe/dwuimienne tzw. b i n o m i n a l n e n a z e w n i c t w o,
- czy i n n o w a c j e j ę z y k o w e poszerzają zasób leksykalny każdego języka i wpływają na obrazowe urozmaicenie tekstu,
- czy w analizowanych przekładach biblijnych (nawet w tej samej edycji) zdarzają się różnorodne z a p i s y g r a f i c z n e przedstawicieli kategorii pojęciowej ptactwa,
- czy mamy do czynienia z ujednoczeniem przekładu pod względem doboru słownictwa z zakresu tzw. h a r m o n i z a c j i l e k s y k a l n e j polegającej na redukowaniu liczby wykorzystywanych dubletów leksykalnych,
- czy przekłady pośrednie (gr. *Septuaginta* i łac. *Wulgata*) miały wpływ na tłumaczenie w językach narodowych,
- czy niektóre tłumaczenia są do siebie bardzo z b l i ż o n e (mają wspólną leksykę) oraz czy niektóre czeskie i polskie przekłady zdecydowanie się od siebie r ó ż n i ą i używają odrębnej terminologii.

Odpowiedzi na wszystkie wyżej postawione pytania znajdują się w tabeli nr 1.

Frekwencja analizowanego leksemu *žuraw* (czes. *jeřáb*) występującego w szesnastu przebadanych przekładach biblijnych (8 czeskich i 8 polskich) przedstawia się następująco:

- **dwa** razy w BK, ČEP, ČSP, BG;
- **jeden** raz w JB, SNC, NBG, BT, BWP, BW, BP;
- **zero** razy w BO, B21, PNS, BJW, PNs.

Tabela 1. Najważniejsze różnice translacyjne na przykładzie biblijnego reprezentanta awifauny – żurawia

Rodzaj tłumaczenia	Wykorzystana zwierzęca (ptasia) leksyka dotycząca <i>žurawia</i> , czes. <i>jeřába</i>	
	Iz 38,14 miejsce w wersecie (1) (2) (3)	Jr 8,7 miejsce w wersecie (1) (2) (3) (4)
BK (Kralická bible)	<i>řeřáb</i> (1)	<i>řeřáb</i> (3)
BO (Olomoucká bible)	ptáče vlastovičie (1), holubičě (2)	čapek (4)
ČEP (Český ekumenický překlad)	<i>jeřáb</i> (2)	<i>jeřáb</i> (4)
ČSP (Český studijní překlad)	<i>jeřáb</i> (2)	<i>jeřáb</i> (4)
B21 (Bible překlad 21. století)	drozd (1), rorajs (2), holubice (3)	drozd (4)
PNS (Překlad nového světa)	rorýs (1), bulbul (2), holubice (3)	bulbul (4)
JB (Jeruzalémská bible)	vlaštovka (1), holubice (2)	<i>jeřáb</i> (4)
SNC (Slovo na cestu)	rorýs (1), jestřáb (2), holubice (3)	<i>jeřábi</i> (4)
BG (Biblia Gdańska)	<i>žóraw</i> (1)	<i>žóraw</i> (3)
BJW (Biblia Jakuba Wujka)	młode jaskółczę (1) gołębi- ca (2)	bocian (4)
NBG (Nowa Biblia Gdańska)	jaskółka (1), gołębica (2)	<i>žuraw</i> (4)
BT (Biblia Tysiąclecia)	pisklę jaskółcze (1) gołębi- ca (2)	žuraw (4)
BWP (Biblia Warszawsko-Praska)	jaskółka (1), gołębica (2)	<i>žuraw</i> (4)
BW (Biblia Warszawska)	pisklę jaskółcze (1) gołąb (2)	<i>žuraw</i> (4)
BP (Biblia Poznańska)	jaskółka (1), gołąb (2)	<i>žuraw</i> (4)
PNs (Przekład Nowego Świata)	jerzyk (1), bilbil (2), gołąb (3)	<i>bilbil</i> (4)

Podsumowanie

Na zakończenie warto zwrócić uwagę jeszcze na utrwalony obraz żurawia (czes. *jeřáb*) i zakorzenioną symbolikę opisywanego reprezentanta kategorii pojęciowej ptactwa. Analizowany *žuraw*, podobnie jak *bocian*, symbolizuje wzniosłość, nieśmiertelność, szczęście, podróż, wędrówkę, taniec, wiosnę, poranek, deszcz, wyrocznie, wróżbę, pilność, czujność, bystrość, wścibstwo, ostrożność, długowieczność, żądzę, miłość, pobożność, miłosierdzie, wierność, czystość, dobrobyt, arystokracizm, zarozumiałość, snobizm, skąpstwo, głupotę, niezgrabność, paplanie, trajkotanie, zdradę, dobroduszość, sprawiedliwość, lojalność, inteligencję, mądrość, alfabet i poezję (Kopaliński 2001, s. 515). Cykliczne powroty żurawi na wiosnę do miejsca lęgu symbolizowały odrodzenie i dlatego żurawie stały się w chrześcijaństwie symbolem zmartwychwstania (Szczepanowicz, Mrozek 2007, s. 154). Dla wielu różnorodnych kultur, począwszy od Japonii¹² i Chin, a kończąc na cywilizacjach śródziemnomorskich, żuraw stanowił alegorię sprawiedliwości, długowieczności i troskliwej dobroci (Cirlot 2012, s. 459) oraz nieśmiertelności (Becker 2002, s. 106), a od czasów antycznych był symbolem czujności (czes. *bdělost* – łac. *vigilantia*; por. Royt, Šedinová 1998, s. 124). W średniowiecznej medycynie jaja żurawi służyły do sporządzania pigułek nieśmiertelności (Kobilelus 2002, s. 362). Już w czasach antycznych i średniowiecznych uważano żurawia za symbol wspomianej czujności (Forstner 1990, s. 251; por. bestiariusze i traktaty o symbolice zwierzęcej; Aviarius 2005, s. 138, rozdz. XLIV), ponieważ podczas nocnego odpoczynku jeden osobnik ze stada żurawi zawsze czuwa, trzymając w szponach podkurczonej nogi kamień. Jeżeliby żuraw zasnął, kamień wypadnie mu z łapy i obudzi go. Kamień trzymany przez żurawia podczas nocnej straży w interpretacji chrześcijańskiej wskazuje na Chrystusa, a łapa to stan umysłu. Píše o tym S. Kobielus:

¹² Japończycy żurawia uważają za symbol szczęścia, który stał się także obok gałązki kwitnącej wiśni motywem dekoracyjnym sztuki japońskiej (por. Kruszona 2008, s. 77).

Kto czuwał nad sobą, ten miał w umyśle Chrystusa (Kobielus 2012, s. 163).

Z punktu widzenia chrześcijaństwa zaprezentowany żuraw „kromě bělosti symbolizuje lojalitu, dobrotu a pořádek v řeholním životě” (Cooperová 1999, s. 66). Arystoteles podziwiał żurawia za roztropność, a starożytni za wytrwałość podczas długich lotów. Jego charakterystyczne poruszanie się podczas tokowania i wykonywane ruchy określamy mianem *taniec żurawia* (czes. *jeřábí tanec*), który był w średniowiecznej Europie, zwłaszcza u Greków i Rzymian symbolem miłości i radości z życia (Becker 2002, s. 106). W mitologii greckiej Tezeusz wraz ze swymi towarzyszami, którzy uniknęli śmierci, wykonywał po powrocie na wyspę Delos *taniec żurawia* (gr. *geranikos*), naśladujący poruszanie się po skomplikowanych ścieżkach labiryntu, przy czym tancerz-przewodnik pociągał ich na stronę śmierci (w lewo) lub na stronę życia (na prawo). W Europie taniec ten przetrwał do XIX wieku i był wykorzystywany w rytuałach religijnych. *Taniec żurawia* wykonywano w niektórych kościołach podczas świąt Wielkanocnych.

Źródła

- Bible, Český studijní překlad Bible*. Stará a Nová smlouva přeložené z původních jazyků. Praha: Nakl. KMS, 2009, první souborné vydání.
- Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad*. Praha: Česká biblická společnost, 2008.
- Bible, Překlad 21. století*. Přeloženo z hebrejštiny, aramejštiny, řečtiny. Praha: Vyd. Babilon, 2009.
- Bible Slovo na cestu*. Praha: Nakl. Česká biblická společnost, první vydání, 2011.
- Bible Svatá, Písmo svaté Starého a Nového zákona podle posledního vydání Kralického z roku 1613*. Praha: Česká biblická společnost, 2009.
- Jeruzalémská Bible – Písmo svaté* vydané jeruzalémskou biblickou školou Krystal OP, první české vydání. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- Staročeská bible drážďanská a olomoucká*. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. V/1 *Izaiáš-Daniel*. vydání první. Praha: Nakl. Academia AV ČR, 2009.
- Biblia to jest Cale Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z hebrajskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłómaczona*. Warszawa 1964.

- Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Nowy przekład z języków hebrajskiego i greckiego opracowany przez Komisję Przekładu Pisma Świętego. Warszawa: Towarzystwo Biblijne w Polsce, 2001.
- Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.* Transkrypcja typu „B” oryginalnego tekstu z XVI w. Prymasowska Seria Biblijna, wydanie piąte. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio, 2000.
- Pismo Święte Stary i Nowy Testament w przekładzie z języków oryginalnych opracował zespół pod red. ks. Michała Petera (ST) i ks. Mariana Wolniewicza (NT)*, wydanie pierwsze – dodruk. Poznań: Wydawnictwo Święty Wojciech, 2012.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych opracował Zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich*, wydanie czwarte. Poznań–Warszawa: Wydawnictwo Pallottinum, 1989.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu »Biblia Warszawsko-Praska«*. W przekładzie z języków oryginalnych opracował Kazimierz Romaniuk, Pierwszy Biskup Warszawsko-Praski. Warszawa: Towarzystwo biblijne w Polsce, 1997.
- Pismo Święte w Przekładzie Nowego Świata*. Przetłumaczono z New World Translation of Holy Scriptures z uwzględnieniem języków oryginału. Strażnica – Towarzystwo biblijne i traktatowe, 1997.

Literatura

- Achtemeier P.J., 2004, *Encyklopedia biblijna*. Prymasowska Seria Biblijna, wydanie trzecie poprawione. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio.
- Baláková D., 2007, *Princíp ekvivalencie vo frazeológii*, [w:] *Frazeologické štúdie V. Princípy lingvistickej analýzy vo frazeológii*. Editori D. Baláková, P. Durčo, I vydanie. Ružomberok: Vydavateľstvi Katolícké univerzity, s. 27–42.
- Becker U., 2002, *Slovník symbolů*. Z něm. přel. P. Patočka. Praha: Nakladatelství Portál.
- Bednarczyk A., 2008, *W poszukiwaniu dominandy translatorskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bowker J., 2005, *Bible – ilustrovaný průvodce Starým a Novým zákonem*. Přel. i odpovědný red. Michal Janata, české vydání první. Praha: Ottovo Nakladatelství.
- Briks P., 2000, *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. Prymasowska Seria Biblijna, wydanie trzecie. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio.
- Brückner A., 1927/1993, *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- Brzozowski J., 2011, *Stanąć po stronie tłumacza. Zarys poetyki opisowej przekładu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Cirlot J.E., 2012, *Słownik symboli*. Przekład Kania I. Kraków: Znak.
- Cooperová J.C., 1999, *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Přel. Allan Plzák, vydání první. Praha: Nakladatelství Mladá fronta.

- Douglas J.D., 1996, *Nový biblický slovník, první vydání*. Praha: Nakladatelství Návrat domů.
- Dunaj B. (red.), 2001, *Popularny słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- Filipec J., Daneš F., Mejstřík V. (red.) 2005, *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, vydání 4. Praha: Nakladatelství Academia.
- Forstner D., 1990, *Świat symboliki chrześcijańskiej*. Przeł. Zakrzewska Wanda, Pachciarek Paweł, Tyrzyński Ryszard. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Gebauer J., 1970, *Slovník staročeský*. Díl I [A–J], druhé nezměněné vydání. Praha: Academia, Nakladatelství Československé akademie věd.
- Grygová B., 2010, *Překlad odborného textu*, [w:] *Překlad a překládání*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, s. 203–214.
- Hadravová A., 2008, *Knih dvacatera umění mistra Pavla Židka část přírodovědná*, vydání první. Praha: Nakladatelství Academia.
- Hampel L., 2011, *Najistotniejsze podobieństwa i różnice przetłumaczonych hiperonimicznych i hiponimicznych wyrazów leksykalnych w przekładach czeskich i polskich wersetów biblijnych na wybranym przykładzie »ptak–wróbel«*, „Studia Slavica” XV, s. 241–255.
- Hampel L., 2013, *Świat awifauny w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (sowy i jaskółki)*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Naukowe ATH.
- Hejwowski K., 2006, *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Holub J., Kopečný F., 1952, *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství učebnic v Praze.
- [Http://www.biblest.com.pl](http://www.biblest.com.pl).
- [Http://biblia.apologetyka.com](http://biblia.apologetyka.com).
- [Http://www.jw.org/cs/publikace/bible-online](http://www.jw.org/cs/publikace/bible-online).
- Kempf Z., 1984, *Golębica czy gołąb?*, „Język Polski” LXIV, z. 5, s. 335–341.
- Kizeweter M., 2009, *Przepis na przypis – o przypisach na podstawie wybranych przekładów anglojęzycznej literatury pięknej na język polski*, [w:] *Jakość i ocena tłumaczenia*, red. A. Kopczyński, M. Kizeweter. Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica.
- Kobielus S., 2002, *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Kobielus S., 2005, *Fizjologia i Aviarium. Średniowieczne traktaty o symbolice zwierząt*. Kraków: Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów.
- Kobielus S., 2012, *Lapidarium christianum. Symbolika drogich kamieni. Wczesne chrześcijaństwo i średniowiecze*, wydanie I. Tyniec: Wydawnictwo Benedyktynów.
- Komárek St., 2007, *Ptáci v Čechách v letech 1360-1890 aneb tajemství rytíře von Sacher-Masocha*, vydání I. Praha: Nakladatelství Academia.
- Kopaliński W., 2001, *Słownik symboli*. Warszawa.

Kossowska M., 1968, *Biblia w języku polskim*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.

Kruszona M., 2008, *Kulturalny atlas ptaków*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.

Kufnerová Z., 2009, *Čtení a překládání*. Jinočany: Nakladatelství H&H.

Kwilecka I., 2003, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*. Poznań: Uniwersytet im Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny, Instytut Sławistyki PAN.

Kyas V., 1997, *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad.

Lakoff G., 1987, *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago.

Lakoff G., Johnson M., 1988, *Metafory w naszym życiu*. Warszawa.

Langacker R., 1987, *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. I. Stanford.

Langacker R., 1995, *Wykłady z gramatyki kognitywnej, Kazimierz nad Wisłą, grudzień 1993*. Lublin.

Langacker R., 2003, *Model dynamiczny oparty na uzusie językowym*, [w:] *Akwizycja języka w świetle językoznawstwa kognitywnego*, red. E. Dąbrowska, W. Kubiński. Kraków, s. 30–117.

Lipiński K., 2004, *Mity przekładoznawstwa*. Kraków: Wydawnictwo Egis.

Lipiński K., 2006, *Vademecum tłumacza*. Kraków: Wydawnictwo Idea.

Machek V., 1997, *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Majkiewicz A., 2008, *Intertekstualność – implikacje dla teorii przekładu. Wczesna proza Elfriede Jelinek*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Novotný A., 1992, *Biblický slovník R–Ž*. Praha.

Packer J.I., Tenney M.C., 2007, *Słownik tła Biblii*. Prymasowska Seria Biblijna. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio.

Rejzek J., 2001, *Český etymologický slovník*. Voznice: Nakladatelství Leda.

Royt J., Šedínová H., 1998, *Slovník symbolů kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Nakladatelství Mladá fronta.

Ryken L., Wilhoit J.C., Longman T., 1998, *Slovník symboliki biblijnej. Obrazy, symbole, motywy, metafory, figury stylistyczne i gatunki literackie w Piśmie Świętym*. Prymasowska Seria Biblijna. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio.

Stěpanová L., 2009, *Frazémy biblického původu (na materiále slovenštiny, češtiny a ruštiny)*, [w:] *Aspekty literárnovedné a jazykovedné II*. Edítorky V. Kováčová, D. Baláková, J. Šindelářová. Ružomberok: Vydavateľství Katolíckej univerzity, s. 107–119.

Svensson L., 2012, *Przewodnik Collinsa PTAKI. Najpełniejszy przewodnik do rozpoznawania ptaków Europy i obszaru śródziemnomorskiego*. Tłum. i adaptacja Dariusz Graszka-Petrykowski. Warszawa: Multico Oficyna Wydawnicza.

Szczepanowicz B., Mrozek A., 2007, *Atlas zwierząt biblijnych. Miejsce w Biblii i symbolika*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

Tabakowska E., 2001, *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu*. Przeł. A. Pokojka. Kraków: Wydawnictwo TAIWPN Universitas.

Tabakowska E., 2008, *O przekładzie na przykładzie*. Kraków: Znak.

Tabakowska E., 2009, *Tłumacząc się z tłumaczenia*. Kraków: Znak.

Taylor J.R., 2001, *Kategoryzacja w języku, prototypy w teorii językoznawczej*. Przeł. Anna Skucińska. Kraków: Wydawnictwo TAIWPN Universitas.

Taylor J.R., 2007, *Gramatyka kognitywna*. Przekład M. Buchta i Ł. Wiraszka. Kraków: Wydawnictwo TAIWPN Universitas.

Vondráček M., 2008, *Kognitivní aspekt gramatické kategorie jmenného rodu a životnosti*, [w:] *Člověk – jazyk – text. Sborník z mezinárodní lingvistické konference konané u příležitosti životního jubilea prof. PhDr. Jana Kořenského, DrSc. České Budějovice 18.–22. září 2007*. České Budějovice: FF Jihočeské univerzity, s. 51–54.

Výklady IV ke Starému zákonu. Knihy prorocké, Izajáš, Jeremjáš, Pláč, Ezechiel, Daniel, Ozeáš, Jóel, Amos, Abdijáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Abakuk, Sofonjáš, Ageus, Zacharjáš, Malachiáš, 1998. Vydří: Karmelitánské nakladatelství Kostelní.

Wierzbicka A., 1999, *Język – Umysł – Kultura*. Warszawa.

Zehnalová J., 2010, *Překlad a hodnocení jeho kvality*, [w:] *Překlad a překládání*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, s. 220–272.